

РЕФЛЕКТОРНІ ВПРАВИ ТА МАСАЖ ДЛЯ КОРЕКЦІЇ ПСИХОМОТОРНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ГРУДНОГО ВІКУ

Віталій Осіпов

Обласний коледж «Кременчуцька гуманітарно-технологічна академія імені А.С.Макаренка» Полтавської обласної ради, Україна

Анотація. У статті розглядаються можливості корекції психомоторного розвитку дітей грудного віку засобами масажу та рефлексорної гімнастики при дисфункціях нервової системи, пов'язаної з пологовими травмами та неврологічною дезорганізацією, яка в подальшому призводить до порушень етапів розвитку нервової системи, що впливає на розумові та фізичні можливості дитини, а згодом і появу різних хронічних захворювань, як результат виснаження адаптаційних механізмів.

Ключові слова: нервова система, неврологічна дисфункція, примітивні рефлексі, реабілітація, масаж, рефлексорні вправи.

Abstract. The article considers the possibilities of correcting the psychomotor development of young children with the help of massage and reflex gymnastics in the case of disorders of the nervous system functions associated with birth injuries and neurological disorganization, which subsequently leads to the solution of the stages of development of the nervous system, which affects mental and physical abilities child the appearance of various chronic diseases due to exhaustion of adaptive mechanisms.

Key words: nervous system, neurological dysfunction, primitive reflexes, rehabilitation, massage, reflex exercises.

Вступ. Порушення здоров'я дітей грудного віку наразі є однією з актуальних проблем сучасності, оскільки практично кожна дитина при народженні отримує антенатальну або інтранатальну травму різної тяжкості. Досить легкі з них залишаються непоміченими, нерозпізнаними та неправильно розціненими і, як наслідок цього, упускається той дорогоцінний період, коли ситуацію можна було змінити в кращу сторону [12, 13, 20].

Актуальність і серйозність цієї проблеми полягає в тому, що навіть, на перший погляд, зовсім незначні порушення, саме збоку нервової системи у

новонародженої дитини визначають у майбутньому все подальше її життя, розумові та фізичні можливості, а згодом і появу різних хронічних захворювань, як результат постійної неврологічної дезорганізації та виснаження адаптаційних механізмів [2, 7, 13].

До наслідків таких неврологічних порушень під час пологових травм можна віднести такі дисфункції: гіперактивність, гіперзбудливість, соціальна дезадаптація, затримка в психічному і фізичному розвитку, дратівливість, дефіцит уваги, плоскостопість, порушення постави та м'язового тону й інші [7, 13].

Порушення постави, м'язового тону та плоскостопість, є однією з найпоширеніших ортопедичних порушень, які складають 90% усіх відхилень від норми з боку опорно-рухової системи, тобто кожна четверта дитина в Україні має порушення постави, а у 5-6 осіб з тисячі дітей це сколіоз, при цьому близько 80% від усіх виявлених випадків сколіозу, складають саме ідіопатичні сколіози [1, 6, 14].

Ці захворювання до сьогоднішнього дня, не мають чітко науково обгрунтованої причини та механізмів розвитку, а відповідно й підходів до ефективної методики лікування. Найчастіше лікарі при цих захворюваннях рекомендують розтягувати спазмовані м'язи, пасивно стабілізувати (ортезами та корсетами) частини тіла, намагаючись боротися з контрактурами, фіксуючи таким чином сколіози або усуваючи плоскостопість [9, 13, 15]. Тому саме таке лікування лише симптомів, як проявів захворювання, не дає помітних і стійких результатів.

Світова практика з фізичної терапії, остеопатії, мануальної терапії показує, що лікувальний вплив лише на окремі регіони тіла при порушенні їх функцій, далеко не завжди ці функції відновлюють, оскільки саме ці регіони можуть знаходитися у стані компенсації. Науковці вбачають причину таких явищ в ігноруванні існуючих законів розвитку нервової системи та основних положень функціональної неврології [16, 18].

Більшість дитячих нейроортопедичних захворювань найчастіше являються проявами саме наслідків родової травми та неврологічної дезорганізації [13, 20], а відповідно і пов'язаних з нею порушень етапів розвитку нервової системи від найпростіших рухів до складніших. Тому при реабілітації дітей з такими порушеннями необхідно використовувати комплексний підхід, побудований на інтеграції знань з онтокінезіології та нейрокінезіології, як основи про рівень еволюції рухів людини, усунення патологічної активності, так званих, примітивних (безумовних) рефлексів та активацію нейросудинних та нейролімфатичних рефлексів гіпорефлексичних м'язів методами та засобами масажу й кінезіотерапії [8, 9, 12, 15].

Такі підходи є етіологічно та патогенетично обґрунтованими і максимально фізіологічними, оскільки вони базуються на фундаментальних працях всевітньо відомих учених [3, 5, 19] : І.М. Сеченова, І.П.Павлова (вчення про рефлекси, 1920); М.Р. Могендовича (вчення про вісцеро-моторні та моторно-вісцеральні рефлекси, 1957); М.О. Бернштейна (1947), засновника наукової теорії психофізіологічної організації та регуляції рухів; V.Vojta (про глобальні локомоції, 1964); К.О. Семенової (про динамічну пропріоцептивну корекцію, 1999); В.І. Козьякіна (система інтенсивної нейрофізіологічної реабілітації, 2000).

Дослідженню способів усунення та корекції різних неврологічних і ортопедичних порушень у дітей різного віку присвячено ряд робіт в області фізіології [18, 19], біомеханіки [2, 4], медицини [1, 14, 17], фізичного виховання та фізичної реабілітації [10, 11, 12, 15], але не дивлячись на такий широкий спектр наукових досліджень, дана проблема не втрачає актуальності й на сьогоднішній день.

Мета та методи дослідження. Метою роботи є визначення ефективності впливу масажу з рефлекторними вправами на фізичний та психомоторний розвиток дітей грудного віку. Для досягнення поставленої мети було обрано такі методи дослідження:

1) вимірювання основних антропометричних показників: довжина тіла, см; маса тіла, г; обхват грудної клітки, см; обхват голови, см; масозростовий індекс, г/см;

2) оцінка рівня психомоторного розвитку дитини здійснювалося за методикою Л.Т. Журби, Є.М. Мастюкової, яка передбачала помісячну кількісну оцінку в дитини 1-го року життя психомоторних показників за 4-бальною шкалою з урахуванням динаміки нормального вікового розвитку.

Дослідження було проведено на базі реабілітаційного центру «Eurospine Україна» м. Бердянськ в період з 2020 року по 2021 рік. У дослідженні взяли участь 8 грудних дітей, віком від 3-х до 12 місяців, яким було проведено курс масажу з рефлекторними вправами (табл.1). Для порівняння була взята контрольна група здорових дітей такого ж віку.

Таблиця 1

Методика реабілітації дітей грудного віку

Метод реабілітації	Кратність проведення	Тривалість, хвилини	Вік, місяців
Масаж з рефлекторними вправами	3 рази на тиждень	10	3
		15	6
		20	9
		25	12

Результати дослідження. На початку дослідження при оцінці психомоторного розвитку дітей до 12 міс. за методикою Л.Т. Журби та О.М. Мастюкової, розвиток відповідав віку в 78,4% випадків, а після проведення реабілітаційних заходів методами масажу та рефлекторних вправ – 87,2 %, що свідчить про ефективність реабілітації. Оцінка фізичного та рухового розвитку дітей (табл. 2) після проведення масажу з рефлекторними вправами виявила значні відмінності у формуванні рухових навичок порівняно з дітьми контрольної групи : середній вік піднімання голови в дітей контрольної групи – був 9,9 тижнів, а у дітей після проведення курсу масажу з рефлекторними вправами – 9,5 тижнів; повороти зі спини на живіт – 22,5 та 21,8 тижнів відповідно; повороти з живота на спину – 28,5 та 27,2 тижнів відповідно; сидіння – 37,5 та 35,9 тижнів відповідно;

повзання рачки – 38,5 і 36,2 тижнів відповідно; ходьба – 57,2 та 54,8 тижнів відповідно ($p < 0,05$).

Таблиця 2

Динаміка зміни антропометричних показників у дітей 1-го року життя після проведення курсу масажу та рефлекторних вправ

Показники	До та після реабілітації	*(\bar{x})	($\pm m_n$)	(P)
1) довжина тіла, см	До	55,13	0,65	< 0,05
	Після	73,32	0,41	
2) маса тіла, г	До	4565,48	146,03	< 0,05
	Після	9100,05	122,21	
3) обхват грудної клітки, см	До	36,47	0,51	< 0,05
	Після	46,65	0,22	
4) обхват голови, см	До	37,76	0,38	< 0,05
	Після	45,71	0,18	
5) масозростовий індекс, г/см	До	81,62	1,88	< 0,05
	Після	121,72	1,13	

*(\bar{x}) – середнє арифметичне

Необхідно відзначити, що після курсу масажу з рефлекторними вправами, найбільші відмінності були зафіксовані в дітей у швидкості формування рухових навичок у вигляді повзання (випередження становить на 2,4 тижні, порівняно з контрольною групою) та ходьби (випередження становить на 2,5 тижні). Це пов'язано з особливостями методики масажу з рефлекторними вправами, які спрямовані на вироблення автоматизму повзання і ходьби, а також тренування балансу, який необхідний для формування статодинамічних функцій. Саме правильно підібрані рефлекторні вправи в комплексі з масажем допомагають включити основні безумовні (примітивні) рефлекси нервової системи відповідно до етапів її розвитку, що налаштовує нервову систему на більш якісний контроль локомоторних функцій.

Після проведення реабілітаційних заходів методами масажу з рефлекторними вправами також було відмічено значне покращення стану вегетативно-вісцерального статусу дітей (нормалізувався сон, скоротилися випадки зригування, припинилися коліки) порівняно з контрольною групою.

Висновки. Отже, враховуючи все вищесказане та аналізуючи результати проведеного дослідження, можна зробити такі висновки:

- безумовні (примітивні) рефлекси – це рефлекси, які забезпечують життєдіяльність організму грудної дитини в процесі розвитку її вищої нервової діяльності;

- після розвитку ЦНС безумовні (примітивні) рефлекси втрачають свою значущість та інтегруються в постуральні рефлекси; але, для їхнього своєчасного регресу та гальмування необхідна достатня стимуляція нервової системи у вигляді кінестетичної аферентації;

- як показує теорія і практика, дієвим засобом стимуляції розвитку нервової системи є масаж та рефлекторні вправи, які створюють адекватний потік інформації із суглобів та м'язів тіла, що збуджує саме ті структури мозку, які відповідальні за психомоторний розвиток дитини;

- масаж з рефлекторними вправами надає на організм дитини як місцевий, так і загальний вплив, загальнозміцнюючу дію на м'язову систему, підвищує її тонус, еластичність та скорочувальну здатність м'язів; надає регулюючий вплив на всі вегетативні функції організму: дихання, кровообіг, травлення; нормалізує роботу кишечника, сприяє відходженню газів, які так часто мучать немовлят через недосконалість їх шлунково-кишкової системи;

- наше дослідження довело, що масаж з рефлекторними вправами позитивно впливає на фізичний розвиток, призводить до правильного становлення рефлексів, нормалізує роботу внутрішніх органів дітей грудного віку.

Переваги даного методу корекції психомоторного розвитку дітей грудного віку: просте виконання, не потребує спеціального обладнання апаратури та тренажерів; використовуються класичні прийоми масажу в поєднанні з простими рефлекторними вправами для дітей 1-го року життя.

Перспективи подальших досліджень будуть спрямовані на вивчення впливу масажу та рефлекторної гімнастики на фізичний стан дітей при захворюваннях нервової системи та порушеннях вищих мозкових функцій.

Література

1. Андріюк Л. (2016) М'язовий дисбаланс у дитячому віці. *Здобутки клінічної і експериментальної медицини*. № 2. С. 24-28.
2. Васильєва Л.Ф. (2018) Прикладная кинезиология. Искусство восстановления здоровья. Одесса: УАПК. 156 с.
3. Дегтяренко Т.В., Вастьянов Р.С. (2017) Значення наукових праць І.М.Сеченова для створення сучасної системної психофізіології. *Інтегративна антропологія. Медикофілософський журнал*. №2 (30). С. 9-16.
4. Кашуба В.А. (2003) Биомеханика осанки. Киев: Олимп. лит-ра, 280 с.
5. Козьявкін В.І. (2011) Метод Козьявкіна – система інтенсивної нейрофізіологічної реабілітації: посіб. реабілітолога. Львів: “Дизайн-студія”Папуга”, 240 с.
6. Максимова О.О. (2017) Формування правильної постави в дітей дошкільного віку. *Професійна освіта в умовах інтеграційних процесів: теорія і практика*: збірник наукових праць / за заг. ред. проф. С.С.Вітвицької, доц. Н.Є.Колесник. Житомир: ФОП «Н.М.Левковець». Ч. I. С. 82-86.
7. Осіпов В.М. (2019) Роль вегетативної нервової системи та примітивних рефлексів у розвитку хронічного міофасціального больового синдрому. *Актуальні питання впливу довкілля, фізичного виховання та спорту на здоров'я студентської молоді*: зб. наук. матер. IV Міжн. наук-практ. конф., 12–14 вересня 2019 р. Бердянськ: ФОП Ткачук О.В. С. 145-148.
8. Осіпов В. (2020) Реабілітаційний масаж при постуральних порушеннях, больових синдромах і вегетативній дисфункції. *Актуальні питання сучасного масажу*: збірник статей XI міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 24-25 квітня 2020 р., ХДАФК. С. 53-60.
9. Осіпов В.М., Гнатюк В.В. (2022) Корекція постави дітей шкільного віку методом ортезування стоп. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*: зб. наук. пр. / [редкол.: А.В. Сущенко (голов. ред.) та ін.]. Запоріжжя : КПУ. Вип. 80. Т. 2. С. 50-53.

10. Осіпов В.М., Гнатюк В.В. (2021) Візуальна діагностика для скринінгу м'язової дисфункції опорно-рухового апарату в дитячих колективах. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*: зб. наук. пр. / [редкол.: А.В. Сущенко (голов. ред.) та ін.]. Запоріжжя: КПУ. Вип. 74. Т. 2. С. 52-57.

11. Осіпов В.М. (2020) Класифікація деформації хребта у вигляді сколіозу. *Фізична культура, спорт і здоров'я: стан, проблеми та перспективи*: збірник тез XX Міжнародної науково-практичної конференції, 17-18 грудня 2020 року. Харків: ХДАФК. С. 113.

12. Осіпов В.М. (2017) Сучасні методи кінезіотерапії у фізичній реабілітації дітей з дитячим церебральним паралічем. *Актуальні питання впливу довкілля, фізичного виховання та спорту на здоров'я студентської молоді*: збір. наук. матеріалів III міжн. наук.-практ. конференції з нагоди 100-річчя НАН України та 85-річчя БДПУ. Бердянськ: ФОП Ткачук О.В. С. 125-128.

13. Осіпов В.М. (2023) Кінезіологічний підхід до корекції нейроортопедичних дисфункцій у дітей та дорослих. *Актуальні питання сучасної педагогіки: творчість, майстерність, професіоналізм*: матеріали IV Міжн. науково-практ. конф., (Обласний коледж „Кременчуцька гуманітарно-технологічна академія імені А.С.Макаренка” Полтавської обласної ради 17 березня 2023 р.) / [редактор- упорядник: Т. В. Кулікова] Кременчук : Методичний кабінет. С. 497-502.

14. Попова Т.В., Владзимирский А.В. (2010) Сучасний погляд на проблему діагностики порушень постави у дітей та підлітків. *Журнал «Травма»*. №5. С. 590-591.

15. Пешкова О. В., Мятыга Е.Н., Бисмак Е. В. (2012) Физическая реабилитация при нарушениях осанки и плоскостопии: учеб. пособие. Харьков, 2012. 124 с.

16. Сьюзан С. Адлер, Доминик Беккерс (2015), Мат Бак. ПНФ на практике: иллюстрированное руководство / перевод с англ. Т.В. Буйлова. Изд-во "Springer", 2015. 330 с.

17. Тягур Т. Р. (2014) Проблема сколіозу в сучасній ортопедії, Слобожанський науково-спортивний вісник. № 3. С. 106–109.
18. Томас В. Майерс. (2019) Анатомические позды. 3-е издание. Київ: Форс Україна. 320 с.
19. Фізіологія вищої нервової діяльності (ВНД): навчальний посібник. І.А. Іонов та ін. (2017) Харків: ФОП Петров В.В., 143 с.
20. Шевцова Т. (2014) Пологова травма новонароджених дітей. *Український науково-медичний молодіжний журнал*. 4(84). 105-109.

References

1. Andrijuk L. (2016) Mjazovyj dyshalanc y dytjačomy vici. Zdobytty kliničnoji i експериментал'ноji медыцыны. N 2. С. 24-28.
2. Vasyľeva L.F. (2018) Прыкладная кынезыологія. Ўскуство vosstanovlenyja zdorov'ja. Odessa: UAPK. 156 s.
3. Dehtjarenko T.V., Vact'janov R.C. (2017) Značennja naukovych prac' I.M.Cječenova dlja ctvorennja cyčacnoji cyctemnoji psyhofiziolohii. Intehratyvna antropologija. *Медыкофілософ'кыж žurnal*. N 2 (30). С. 9-16.
4. Kašyba V.A. (2003) Byomechanyka osanky. Kyev: Olymp. lyt-ra, 280 с.
5. Kozjavkin V.I. (2011) Metod Kozjavkina – cyctema intencyvnoji nejrofiziolohičnoji rehabilitacii: pocib. rehabilitoloha. L'viv: “Dyzajn-ctydija”Papyha”, 240с.
6. Максимова О.О. (2017) Formyvannja pravyl'noji počtavy v ditej doškil'noho viku. Profecijna ocvita v ymovach intehracijnych procesiv: teorija i praktyka: zbirnyk naukovych prac' / za zah. red. prof. С.С.Vitvyc'koї, doc. N. Je. Kolesnyk. Žytomyr: FOP «N.M.Levkovec'». Č. I. С. 82-86.
7. Osipov V.M. (2019) Rol' vehetatyvnoji nervovoї cyctemy ta pryमितyvnych reflekcyv y rozvytky chroničnoho miofaccial'noho bol'ovoho cyndromy. Aktual'ni pytannja vplyvy dovkillja, fizyčnoho vychovannja ta spory na zdorov'ja ctudentc'koї molodi: zb. nauk. mater. IV Mižn. nauk-prakt. konf., 12–14 verecnja 2019 r. Berdjanc'k: FOP Tkačuk O.V. С. 145-148.

8. Osipov V. (2020) Reabilitacijnyj macaž pry poctural'nyh poryšennjach, bol'ovyh cyndromach i vehetativnij dycfunkcii. Aktyal'ni pytannja cyčacnoho macažy: zbirnyk ctatej ChI mižnarodnoï naukovo-praktyčnoï internet-konferencii, 24-25 kvitnja 2020 r., ChDAFK. C. 53-60.

9. Osipov V.M., Hnatjuk V.V. (2022) Korekcija poctavy ditej škil'noho viku metodom ortezyvannja stop. Pedahohika formyvannja tvorčoï ocobyctocti y vyščij i zahal'noocvitnij školach: zb. nauk. pr. / [redkol.: A.V. Cyščenko (holov. red.) ta in.]. Zaporizžja : KPY. Vyp. 80. T. 2. C. 50-53.

10. Osipov V.M., Hnatjuk V.V. (2021) Vizyal'na diahnoctyka dlja skryniny m"jazovoï dycfunkcii oporno-rychovoho aparaty v dytjačych kolektyvach. Pedahohika formyvannja tvorčoï ocobyctocti y vyščij i zahal'noocvitnij školach: zb. nauk. pr. / [redkol.: A.V. Cyščenko (holov. red.) ta in.]. Zaporizžja: KPY. Vyp. 74. T. 2. C. 52-57.

11. Osipov V.M. (2020) Klacyfikacija deformacii chrebta y vyhljadi skoliozy. Fyzyčna kyl'tyra, sport i zdorov"ja: ctan, problemy ta perspektyvy: zbirnyk tez XX Mižnarodnoï naukovo-praktyčnoï konferencii, 17-18 hrydnja 2020 roky. Charkiv: ChDAFK. C. 113.

12. Osipov V.M. (2017) Cyčacni metody kinezioterapiï y fyzyčnij rehabilitacii ditej z dytjačym cerebral'nym paraličem. Aktyal'ni pytannja vplyvy dovkillja, fyzyčnoho vychovannja ta sporty na zdorov"ja ctudentc'koï molodi: zbir. nauk. materialiv III mižn. nauk.-prakt. konferencii z nahody 100-riččja NAN Ukraïny ta 85-riččja BDPY. Berdjanc'k: FOP Tkačuk O.V. C. 125-128.

13. Osipov V.M. (2023) Kineziolohičnyj pidchid do korekcii nejroortopedyčnych dysfunkcij u ditej ta doroslych. Aktual'ni pytannja sučasnoï pedahohiky: tvorčist', majsternist', profesionalizm: materialy IV Mižn. naukovo-prakt. konf., (Oblasnyj koledž „Kremenčuc'ka humanitarno-technolohična akademija imeni A.S.Makarenka"" Poltavs'koï oblasnoï rady 17 bereznja 2023 r.) / [redaktor-uporjadnyk: T. V. Kulikova] Kremenčuk : Metodyčnyj kabinet. S. 497-502.

14. Popova T.V., Vladzomyrckyj A.V. (2010) Cyčacnyj pohljad na problemy diahnoctyky poryšen' poctavy y ditej ta pidlitkiv. Žyurnal «Trauma». N 5. C. 590-591.

15. Peškova O. V., Mjatyha E.N., Vucmak E. V. (2012) Fyzyčeskaja reabylytacyja pry naryšenyjach osanky u plockoctopyy: učeb. posobyje. Cha'kov, 124 c.
16. S'juzan S. Adler, Domynuk Bekkers (2015), Mat Vak. PNF na praktyke: ylljustryrovannoe rukovodstvo / perevod s anhl. T.V. Bujlova. Yzd-vo "Springer", 2015. 330 s.
17. Tjahur T. R. (2014) Problema skoliozu v sučasnij ortopedii, Slobožans'kyj naukovo-sportyvnyj visnyk. # 3. S. 106–109.
18. Tomas V. Majers. (2019) Anatomyčeskye poezda. 3-e yzdanye. Kyiv: Fors Ukraïna. 320 s.
19. Fiziolohija vyščoi nervovoï dijál'nosti (VND): navčal'nyj posibnyk. I.A.Ionov ta in. (2017) Charkiv: FOP Petrov V.V., 143 c.
20. Ševcova T. (2014) Polohova travma novonarodženych ditej. Ukraïnc'kyj naukovo-medyčnyj molodižnyj žurnal. 4(84). 105-109.

Відомості про автора

Осінов Віталій Миколайович: кандидат фізичного виховання та спорту, доцент; Обласний коледж «Кременчуцька гуманітарно-технологічна академія імені А.С.Макаренка» Полтавської обласної ради, Україна.